

Sovyet Rusya’da Balkan Çalışmaları Alanında Etkin Bir Kurum: Slav Çalışmaları Enstitüsü

*Effective Institute for Balkan Studies in Soviet Russia:
Institute for Slavic Studies*

Muvaffak DURANLI*

Öz

Balkanlar ve bu bölgedeki halkların incelenme tarihi, Rus bilim tarihinde XIX. yüzyılın ortalarına rastlamaktadır. Bu döneme ait ilk çalışmalar, Balkan topraklarında görevli bulunan Rus diplomatlar ve devlet görevlileri tarafından gerçekleştirilmiştir. Daha çok sayısal veriler üzerinde duran, gelenek ve kültürel alandaki verilerin sınırlı olduğu bu çalışmaların temel özelliği Rusça literatürde “Slav Kardeşliği” olarak tanımlanan Panslavist ideolojiye hizmet etmeleridir. Rus bilim insanlarının bu alandaki çalışmaları Sovyetler Birliği döneminde Kurulan “Slav Çalışmaları Enstitüsü” ile akademik özelliği dönüştürülmüştür. Ne yazık ki, Slav Çalışmaları Enstitüsü’nün çalışmaları, önceki dönem çalışmalarda olduğu gibi, daha çok Balkanlardaki Slav kökenli ve Hristiyan toplulukları üzerinde yoğunlaşmıştır. İki dönem arasındaki temel fark, Çarlık Rusya’sı döneminde baskın olan inanç faktörünün yerini Sovyet döneminde politik faktörün almış olmasıdır. Yeni dönemde de Balkan topraklarını yurt edinmiş Türk kökenli veya İslamiyet inancını benimsemiş halk ve topluluklar her zaman ikinci planda kalmış, onlar üzerine çok yönlü müstakil çalışmalar yapılmamıştır. Bu durum genel olarak Rusya’da Balkanlarla ilgili çalışmaların Slavistik adının gölgesinde kalmasına neden olmuş, Balkan araştırmaları ve bu alandaki her türlü etkinlik Slavistik kavramı içinde gösterilmiştir. Bu makalede Sovyet Rusya döneminde kurulan Slav Çalışmaları Enstitüsü’nün tarihsel süreci, yapısı ve Enstitü tarafından yayınlanan çalışmalar ve süreli yayınlar ele alınmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Slavistik, Panslavizm, Balkan, Hristiyan, Türk.

* Doç. Dr., Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dünyası Edebiyatları Ana Bilim Dalı, İzmir/TÜRKİYE, m_duranli@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-4529-2700

Abstract

The history of the study of the Balkans and the peoples of this region dates back to the middle of the 19th century in the history of Russian science. The first studies of this period were carried out by Russian diplomats and statesmen who were on duty in the Balkan lands. The main feature of these studies, which are mainly focused on numerical data and have limited data in the field of tradition and culture, is that they serve the Slavic ideology, which in Russian literature is defined as the "Slavic brotherhood". The work of Russian scientists in this area has acquired an academic character thanks to the "Institute of Slavic Studies", created during the Soviet Union. Unfortunately, the studies of the Institute of Slavic Studies, as in previous studies, have mainly focused on the Slavic and Christian communities in the Balkans. The main difference between the two periods is that the religious factor that dominated during the Tsarist Russian period was replaced by the political factor during the Soviet period. In the new period, people and communities of Turkic origin or those who adopted the Islamic faith, settled in the Balkan lands, always remained in the background, and no multifaceted independent research was carried out on them. This situation led to the fact that in Russia the name of Balkan studies was eclipsed by the name of Slavic studies, Balkan studies and all activities in this area are shown within the framework of the concept of Slavic studies. This article will review the historical process and structure of the Institute of Slavic Studies, established during the period of Soviet Russia, as well as research and periodicals published by the Institute.

Keywords: Slavistics, Pan Slavism, Balkan, Christian, Turkish.

Rusya'da Slavistik Çatısı Altında Kaybolan Balkan Çalışmaları

Balkanları daha çok Slav halklarının yerleştiği bir bölge, bu nedenle de Slavistik çalışmalarının bir yan kolu olarak inceleme konusunu yapan Rus bilim tarihinde akademik yönlü Slavistik çalışmalarının geç bir dönemde başladığı görülmektedir. Slavistiğin XIX. yüzyılın başında Rusya'da oluştuğunu belirten Şanova, bu bilim dalının kurucusu olarak Aleksandr Hristoforoviç Vostokov'u (1871-1864) göstermekte ve Vostokov'un 1820 yılında yayınlanan "Rassujdenie o Slavyanskom Yazıke" (Slav Dili Hakkında Görüş) adlı çalışmasının ardından Rus Bilim Akademisi'nin üyesi olduğunu belirtmektedir. (Şanova, 2015, s. 59). Araştırmacı V. V. Vinogradov, "Vostokov'un 'Rus Grameri' şüphesiz, büyük Lomonosov ile temelleri atılan Ulusal Rus gramer biliminin devamı gelişimidir" (Vinogradov, 2019, s. 14) diyerek Vostokov'un Slavistik çalışmalarındaki önemini belirtmektedir. Gerçekten de Vostokov'un çalışmaları Slavistik alanında itici bir güç olmuş ve 1835 yılında Petersburg, Moskova, Harkov ve Kazan üniversitelerinde Slav lehçeleri edebiyatı ve tarihi bölümleri açılmıştır. Bu dört üniversite arasında 1847-1880 yılları arasında bölüm başkanlığını İsmail İvanoviç Sreznevskiy'in (1812-1880) yürüttüğü Petersburg Slav Filoloji Bölümü ilk sırada yer almıştır. Sreznevskiy'in çabaları sonucunda bu alanda yayınlanan ilk dergi başlangıçta (1852-1863 yılları) "İzvestiya İmperatorskoy Akademii Nauk po Otdeleniyu Russkogo Yazıka i Slovesnosti" adıyla, daha sonra 1896-1916 yılları aralığında "İzvestiya Otdeleniya Russkogo Yazıka i Slovesnost İmperatorskoy Akademii Nauk" adıyla yayın hayatına devam etmiştir.

Sreznevskiy'in iki bini aşkın kitabı hem bu bölümün ve bu bölümün bağlı olduğu Petersburg Üniversitesi ve Bilimler Akademisi Kütüphanesini zenginleştirmiştir. 1930 yılına gelindiğinde Bilimler Akademisi Kütüphanesi'nin kapatılması, Petersburg Üniversitesi'ndeki Slavistik bölümünün eski gücünü kaybetmesine neden olmuştur (Şanova, 2015, s. 59-60).

Kısa Ömürlü Bir Enstitü

Slavistik bölümünün işlerliğini kaybetmesi üzerine bu bölümde çalışan Akademisyen Nikolay Sevastyanoviç Derjavin (1877-1953), 1930 yılında Bilimler Akademisi'nin görevlisi olarak Türkiye'ye ve Bulgaristan'a gitmiş, İstanbul'daki Rus Arkeoloji Enstitüsü'nün kütüphanesinde çalışmış ve bu Enstitü'nün muhabir üyesi olmuştur. Yaklaşık bir yıl sonra ülkesine dönen Derjavin'e SSCB Bilimler Akademisi yönetimi Leningrad'da Slav Araştırmaları Enstitüsü'nün kurulma çalışmalarını yürütme görevini verir.

Kısa adı "İnslav" (İnstitut Slavyanovedeniya) olan Enstitü'nün kuruluşu 13 Temmuz 1931 tarihinde onaylanır. Kurucu komisyonda Derjavin dışında, Vyaçeslav Petroviç Volgin (1879-1962, tarihçi), Boris Mihayloviç Lyapunov (1862-1943, Slav dilbilimci), Vladimir Nikolayeviç Peretts (1870-1935, edebiyat tarihçisi, filolog) yer alır. Enstitü'nün çalışacağı konular dönemin ruhuna uygun olarak Bilimler Akademisi tarafından dikte edilmiştir. Örneğin Enstitü'nün tüzüğünde "SSCB Bilimler Akademisi Slavistik Enstitüsü'nün temel görevi, materyalist metodoloji temelinde Slav halklarının tarihi, ekonomik yaşamı, dil, edebiyat ve gündelik yaşamını çok yönlü olarak incelemektir" (Robinson, 2005, s. 223) ifadesi yer almaktaydı, ayrıca tüzüğün bu ilk maddesine ek olarak verilen dipnotta "Rus halkının tarihi, ekonomisi, dili, edebiyatı ve gündelik yaşamı Slavistik Enstitüsü'nün inceleme alanına girmemektedir" (Robinson, 2005, s. 223) şeklindeki açıklama, Enstitü'nün çalışmalarının Rusya dışındaki Slav halklarına yönelmesi gerektiğini belirtiyordu. Ayrıca bu ifadenin altında yatan başka bir neden ise "Sovyet insanı" yaratmayı planlayan yeni sistemin tek bir milleti ön plana çıkarmamak ya da ön planda tutmamak amacı olarak açıklanabilir.

Yeni kurulan Enstitü'nün bünyesinde beş bölüm yer alıyordu. Bunlar, Slavistik Bibliyografyası ve Tarihi, Metin Çalışmaları, Dil ve Edebiyat Tarihi, Folklor ve Etnografi, Tarih ve Ekonomi adlı bölümlerdir (Aksenova, 2000, s. 65-66)

1931 yılında çalışmaya başlayan Enstitü, varlığını sürdürdüğü kısa süre içinde (1931-1934) makale, bildiri gibi çalışmalara sadece iki cilt olarak "Trudi İnstituta slavyanovedeniya Akademii Nauk SSSR" adlı süreli yayın bünyesinde yer verdi (Temuşçev, 2009, s. 370). Bu süreli yayın dışında Enstitü çalışanları bazı monografik çalışmalar da yayınladılar. Bunlar arasında N. S. Derjavin'in, Vasiliy Nikiforoviç Korablev'in (1873-1936), V. G. Çernobayev'in, İ. İ. Sokolov'un çalışmaları ilk sırada yer almaktaydı (Aksenova, 2000, s. 72).

Petersburg Slavistik Enstitüsü'nün Kapatılma Nedeni

Leningrad'daki Slav Çalışmaları Enstitüsü hükümet tarafından yeterli çalışmayan bir kurum olarak görülmüş, Enstitü Müdürü Derjavin'in çalışmaları arttırmak için Enstitü bünyesine Marksist yönelimden uzak olan Grigoriy Andreyeviç İlinskiy (1876-1937) ve Afanasiy Matyeviç Selişçev (1886-1942) gibi Slavistleri davet etmiş olması ise bardağı taşıran son damla olmuştur (Aksenova, 2000, s. 74).

1933-1934 yıllarında hükümetin Leningrad Slav Enstitüsüne yaklaşımı oldukça kötüleşmişti. Başta Enstitü çalışanları olmak üzere, pek çok kurumdaki aydınlara baskılar oluştu. Özellikle Slavist olarak tanımlanan pek çok araştırmacı karşı devrimci olmakla, sosyalizme ihanet etmekle suçlandı. Enstitü çalışanlarından D. D. Dmitrov, V. N. Korablev, V. V. Drozdovskiy tutuklandı. 1933 yılının sonunda Derjavin Bilimler Akademisi'nin resmi yayın organı olan "Za Sotsialistiçeskuyu Nauku" (Sosyalist Bilim İçin) gazetesinde Enstitü faaliyetinin sistematik bir şekilde azalmaya başladığı şikâyetinde bulundu (Aksenova, 2000, s. 75) Bununla bağlantılı olarak da SSCB Bilimler Akademisi yönetiminin 10. 06. 1934 tarihli kararı ile Enstitü kapatıldı, enstitünün kütüphane ve arşivinin Bilimler Akademisi Merkez Kütüphanesi Slav Halklarının Dil, Edebiyat ve Tarihi bölümüne taşınmasına karar verildi (Şanova, 2015, s. 62).

Moskova'da Slavistik Enstitüsü

Petersburg'da kısa süreli bir ömrü olan Slavistik Enstitüsü'nün kapatılmasının ardından belirli bir süre Balkan alanında çalışan bilim adamları çalışmalarını üniversitelerin bünyesinde yer alan "Rus Dili ve Edebiyatı" tarzındaki küçük bölümler bünyelerinde sürdürdüler.

Ocak 1947 tarihi Rusya'da Slavistik çalışmaları için yeni bir dönemin başlangıç tarihi olarak tanımlanabilir. Bu tarihte Moskova'da yeni bir Slavistik Enstitüsü faaliyete geçmiştir. Elbette 1939-1945 yılları arasında bütün dünyada etkili olan İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminin ardından Rusya bilim kurumlarında bazı revizyonlara gitme kararı almış ve araştırma enstitülerinin kurulmasına uygun ortamlar hazırlanmaya çalışılmıştır.

Yeni kurulan Slavistik Enstitüsü, 1934 yılında kapatılan Leningrad Slavistik Enstitüsü'nün kütüphanesindeki zengin koleksiyonu bünyesine almıştır. Leningrad Slavistik Enstitüsü'nün kapatılması sonrasında Derjavin'in Slavist Memnon Petroviç Petrovskiy (1833-1912) ve oğlu Slavist Nestor Memnonoviç Petrovskiy'in (1875-1921) kitaplarından oluşan zengin kütüphaneyi Bilimler Akademisi kütüphanesine devredilmesini sağlaması, bu zengin kütüphanenin dağılmamasını ve daha sonraki araştırmalara kaynaklık etmesini sağlamıştır (Kolmakova, 2017, s. 16).

Yeni Enstitü'nün kuruluş sürecini araştırmacı Elena Petrovna Aksenova, şu şekilde ifade etmektedir:

“30 Mayıs 1946 tarihinde Bilimler Akademisi Prezidyumu ‘Bu alandaki bilimsel araştırma çalışmasını bir araya toplamak’ amacıyla Moskova’da bir Slavistik Enstitüsü kurulması ilke kararını kabul etti... Yeni enstitü Tarih Enstitüsü Slav Araştırmaları Bölümünü, Rus Dili Enstitüsü Slav Dili Bölümünü ve Slav Komisyonu’nu bünyesine aldı... Enstitünün profiline uygun olarak bir kütüphane kuruldu. Bilimsel kadroların hazırlanması yüksek lisans ve doktora programları sayesinde sağlanacaktı... Slavistik Enstitüsü’nün ilk müdürü Boris Dmitriyeviç Grekov (1882-1953), müdür yardımcısı akademisyen Sergey Petroviç Obnorskiy (1888-1962)...” olarak belirlendi (Aksenova, 1996, s. 26).

Bu arada Leningrad’da da Enstitü’nün bir şubesinin kurulma kararı Bilimler Akademisi yönetimi tarafından 7 Haziran 1950 tarihinde kabul edilmiş, Nikolay Sevastyanoviç Derjavin’in başkanlık ettiği çalışmalar başarısızlıkla sonuçlanmıştı (Aksenova, 1996, s. 27).

Bu başarısız girişiminden sonra tek kurum olarak kalan Moskova Slavistik Enstitüsü’nde 1947 yılında 21 kişi eğitim görüyordu (dokuz tarihçi, beş edebiyatçı, altı dilci), 1948 yılında Enstitü bünyesinde doktora programı açılmış ve böylece Enstitü’nün bilim kurulu Slavistik alanındaki doktora tezlerinin savunmalarına katılma hakkı elde etmiştir (Aksenova, 1996, s. 28).

Enstitü, 1968 yılına kadar “SSCB Bilimler Akademisi Slavistik Enstitüsü” (İnstitut Slavyanovedeniya Akademii Nauk SSSR) adını, 1968-1991 tarihleri arasında “Slav ve Balkan Çalışmaları Enstitüsü”, 1991-1997 tarihleri arasında “Rusya Bilimler Akademisi Slav ve Balkan Çalışmaları Enstitüsü” adını kullanmıştır. 1997 tarihinden günümüze dek ise Enstitü’nün adı “Rusya Bilimler Akademisi Slav Çalışmaları Enstitüsü” olarak geçmektedir.

Yıllar içinde değişik adlar kullanılan Enstitü bünyesinde zaman zaman Balkan çalışmalarına özel bir önem verildiği görülmektedir.

“(1968) Bilimler Akademisi Prezidyumunun Slav ve Balkan Araştırmaları Enstitüsü’nün Enstitü olarak reforme edilmesi kararıyla ülke sınırlamasının kaldırılması ve bölgelere yönelik araştırma çalışmalarına geçilmesi için mantıklı bir adım atılmıştır. Enstitü bünyesine Romanya, Bulgaristan, Arnavutluk ve Yunanistan tarihi alanında çalışan ve başarılarında ünlü Yugoslavya uzmanı Yuriy Alekseyeviç Pisarev’in (1916-1993) de olduğu uzmanlar katılmıştır. Bu uzmanlar arasında Grigoriy Lvoviç Arş (1925-2017), Genrih İosifoviç Senkeviç (1846-1916) adları da yer almaktadır.” (Vinogradov, 1996, s. 106).

Enstitü bünyesinde 12 ana bilim dalı ve 10 merkez yer almaktadır. Ana bilim dalları şu adları taşımaktadır:

Arkeografya Komisyonu, Doğu Slavlığı, Slav Halklarının Kültür Tarihi, Dünya

Savaşlarında Slav Halklarının Tarihi, Yeni Dönemde Merkezi Avrupa Slav Halklarının Tarihi, Yeni Dönemde Güney-Doğu Avrupa Slav Halklarının Tarihi, Orta Çağ Tarihi, Slav Dilbilimi, Orta ve Güney Doğu Avrupa Halklarının Çağdaş Tarihi ve Sosyo-Politik Problemleri, Tipoloji ve Karşılaştırmalı Dilbilim, Etno-Lingüistik ve Folklor.

Ayrıca “Toplumsal Düşünce ve Bilim Tarihinde Rusya ve Slav Halkları”, “Bölgesel Dilbilim”, “Baltık-Slav Araştırmaları”, “Slav Edebiyatları Tarihi”, “Lingo-Kültürel Araştırmalar-Balcanica”, “Doğu Avrupa’da Stalinizm Dönemi İncelemeleri”, “Çağdaş Balkan Krizi İncelemeleri”, “Merkezi ve Güney Doğu Avrupa Çağdaş Edebiyatları İncelemeleri”, “Slav-Germen Araştırmaları”, “Slav-Yahudilik Araştırmaları” adlarını taşıyan merkezler yer almaktadır.

Günümüzde Enstitü’nün müdürlük görevini Konstantin Vladimiroviç Nikiforov sürdürmektedir. Daha çok çalışmaların Sırbistan tarihi üzerinde yoğunlaştıran Nikiforov’un 1987 tarihinde aynı enstitüde savunduğu doktora tezi “XIX. Yüzyılın 40’lı-50’li Yıllarının Başında Sırp Prenslığının Dış Politikası”, 2000 yılındaki doçentlik çalışması ise “Bosna Krizi ve Rusya’nın Konumu (1992-1995)” adlarını taşımaktadır.

Nikiforov’un 1995 yılında genişletip ek bölümler ilave ettiği doktora tezi, “Serbiya v Seredine XIX v. Naçalo Deyatelnosti Po Obedineniyu Serbskih zemel”, (XIX. Yüzyılın Ortalarında Sırp Topraklarını Birleştirme Faaliyetinin Başlangıcında Sırbistan) adıyla Enstitü yayınları arasında çıkmıştır.

Nikiforov’un çalışmasının “Sonuç” bölümünde yer alan yargısı onun soruna yaklaşımının niteliğini kısmen de olsa açıklayacak özelliktedir:

“Daha önce de belirtildiği gibi, hemen hemen XIX. yüzyılın bütününde Rusya Osmanlı boyunduruğundaki Hristiyan halkların kurtuluşu davasında objektif-ilerici bir rol oynamıştır. Fakat bazı aşamalarda bu temel yönelimden uzaklaşmalar ve sapmalar olmuştur. 40’lı ve 50’li yılların başlarında Rusya diplomasisinin faaliyetlerinin analizi, I. Nikolay’ın politikasındaki kaba metotların pek çok yönden Rus-Sırp ilişkilerinin zayıflamasına neden olduğu, bunun sonucunda da çarlığın Kırım Savaşının başlamasından önce prenslikteki dominant etkisini kaybetmesine ve karşılarında duran ulusal sorunların çözümünde Peterburg’a destek vermeyi reddetmesine neden olmuştur. Sırp Prensligi de dâhil olmak üzere, Kırım Savaşı öncesinde Balkanlardaki Rus politikası Nikolay rejimini iflase sürükleyen pek çok nedenden biri olmuştur.” (Nikiforov, 1995, s. 178).

Makalede çoğunlukla Slavistik Enstitüsü olarak tanımlamamızın temel nedeni Enstitü adının Rusçada “İnstitut Slavyanovedeniya” olarak yer almasıdır. Enstitü’nün tanıtımını içeren web sayfasında İngilizce adı “Institute of Slavic Studies of the Russian Academy of Sciences” olarak geçmektedir. Günümüzde Enstitü kadro-

sunda 161 bilim çalışanı olmak üzere toplam 172 çalışan bulunmaktadır. (1 Ocak 2022). <https://inslav.ru/page/ob-institute>, E.T. 28.02.2020).

Enstitü'nün Süreli Yayınları

Enstitünün 1965 yılına gelinceye dek süreli yayın geleneği olmamıştır. Ancak 1965-66 yılları arasında "Kratkie Soobşçeniya" (Kısa Bilgiler/Mesajlar) ve "Uçenie Zapiski" (Bilim Notları) adlı iki süreli yayına geçildiyse de bunlar düzenli yayınlanmamıştır. Bu başarısız denemeden sonra süreli yayın çalışmalarına önem vermeye başlanmıştır (Aksenova, 1996, s. 31).

Slavistik Enstitüsü, günümüze değin Slavistik ve Balkan araştırmaları alanında pek çok yayın yapmıştır. Bu yayınların bir kısmı Rusçada "Sbornik" ifadesiyle tanımlanan belirli bir konuda farklı yazarların yazılarını içeren, derleme kitap niteliğindeki çalışmalardır. Bunların yanı sıra bir yazara ait müstakil çalışmalar, kongre bildiri kitapları da Enstitü tarafından yayınlanmıştır.

Enstitü'nün Temel Yayın Organı: Slavyanovedenie Dergisi

Ocak 1965 tarihinden beri yayın hayatına devam eden "Slavyanovedenie" adlı dergi yılda altı sayı olarak yayınlanmış ve 1965 yılından 1992 yılına dek "Sovetskoe Slavyanovedenie" adını taşımıştır. 1992 yılı ikinci sayısından günümüze değin dergi "Slavyanovedenie" adını kullanmaktadır.

Derginin ilk sayısında İvan İvanoviç Kostyuşko (1919-2018) baş redaktör, İgor Fedoroviç Belza (1904-1994), Lyubomir Borisoviç Valev (1915-1981), Dmitriy Fedoroviç Markov (1913-1990), İlya Solomonoviç Miller (1919-1978), Aleksandr İvanoviç Nedorezov (1919-2001), Yuriy Alekseyeviç Pisarev (1916-1993) yardımcı redaktörlerdir. İlk sayıda redaktör heyeti derginin genel amacını açıklamış ve kendilerinin diğer kapitalist ülkelerdeki Slavistik merkezlerinden farklı olduklarını vurgulamıştır:

"Son yıllarda Moskova ve Sofya'da gerçekleştirilen uluslararası Slavistik kongreleri Slav araştırmalarının bütün dünyada yaygınlaştığını göstermektedir. Büyük kapitalist ülkelerin her birinde bazıları küçük, bazıları önemli onlarca Slav araştırma merkezleri bulunmaktadır. Fakat onların hepsi gerçek anlamda bilimsel bir karaktere sahip değildir, pek çoğu sosyalizmi benimseyen Slav halklarına yönelik düşmanca propagandayı Slavistik görünümüyle örtmektedirler" (Ot redaktsii, 1965, s. 5).

Redaktör grubunun düşüncesine göre, "Bir bilim dalı olarak Marksist Slav Araştırmaları Slav halklarının Slav olmayan halklarla muhalefete girmesine ve yapay bir izolasyonun oluşumuna karşıdır" (Ot redaktsii, 1965, s. 7).

Günümüzde adı geçen derginin Baş Redaktörü olan ve tipoloji ve karşılaştırmalı dilbilim alanında çalışan İrina Aleksandrovna Sedakova,

“BALCANİCA Dil-Kültür Araştırmaları Merkezi'nin başkanlık görevini de sürdürmektedir. Daha çok Bulgar folkloru üzerinde yoğunlaşan Sedakova'nın 1984 yılında savunduğu doktora tezi “Bulgar Yeni Yıl Törenlerinin Leksiği ve Sembolleri”, 2007 yılındaki doçentlik tezi ise “Bulgarlarda Yerel Dilin Dil-Kültür Temelleri” başlığını taşımaktadır. (<https://inslav.ru/people/sedakova-irina-aleksandrovna>, E.T. 15.02.2022).

Derginin 1985 yılı dördüncü sayısı dışındaki bütün sayıları pdf formatında enstitüsü sayfasında yer almaktadır. Bu sayı hakkında açıklayıcı bir bilgi bulunmamaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde, bu makale kaleme alınırken sayfada yer alan son sayı 2021 yılı beşinci sayıydı ve toplamda 340 sayıdan oluşan zengin içerik Enstitü web sayfasında araştırmacıların kullanımına sunulmuştur. (<https://inslav.ru/node/20>, E.T. 12.01.2022).

1965 yılından itibaren yayınlanan derginin sayılarına bakıldığında Balkan topraklarında ve Doğu Avrupa'da yaşayan Slav ve Hristiyan halklara ağırlık verildiği görülmektedir, elbette Slav kökenli bir halktan bahsederken Türk ve Müslüman kavramlarına değinilmiştir.

Derginin 2021 yılı beşinci sayısında yer alan iki makalenin künyesini vermemiz derginin taşıdığı önemi veya başka bir deyişle Türklere/Müslümanlara bakışı göstermesi açısından yararlı olacaktır.

İlk makale O. V. Koçukova ve S. A. Koçukov adlı araştırmacılar tarafından yazılmış olan (1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı Zamanında Rus Basınında Yer Alan Şiirlerde Konstantinopol Karakteri) başlıklı makale , L. M. Arjakova tarafından kaleme alınan İosif Brodskiy'in ‘İstanbul’a Seyahat’ adlı eserinde Konstantinopol başlığını taşıyan diğer makale. Her iki makalenin adında yer alan “Konstantinopol” ifadesi Rusya'da Slavistik çalışmalarındaki yönelimleri göstermesi açısından önem arz etmektedir.

“Slovene” Uluslararası Slav Araştırmaları Dergisi

Enstitünün diğer bir süreli yayını “Slovene. Mejdunarodniy jurnal po slavistike//Slovene. International Journal of Slavic Studies” (Slovene. Uluslararası Slav Araştırmaları) dergisidir. Dergi 2012 yılından itibaren yılda iki sayı olarak yayınlanmaktadır. Enstitü web sayfasında 2020 yılı 1. Sayı da dâhil olmak üzere bütün sayıların pdf formatları yer almaktadır. (<http://slovene.ru/ojs/index.php/slovene>, E.T. 14.01.2022).

Dergi “Slav Araştırmaları” adını taşısa da dergide Batı Avrupa dilleri ile ilgili araştırma yazılarına yer verileceği belirtilmiştir. Derginin editörü Fyodor Borisoviç Uspenskiy, İskandinav filolojisi uzmanıdır. Uspenskiy'in 2000 yılında savunduğu doktora tezinin adı “Dil Verileri Temelinde Hristiyanlık Dönemi Slav-İskandinav İlişkileri”dir ve 2005 yılındaki doçentlik tezi “İskandinavya ve Rusya'da Hanedanlık Adı” başlığını taşımaktadır.

Slavyanskiy Almanah

Enstitünün bir diğer süreli yayın organı, redaktörlüğünü Enstitü'nün müdürü de olan Konstantin Vladimiroviç Nikiforov'un yürüttüğü "Slavyanskiy Almanah"tır. 1997 tarihinden itibaren yayınlanan bu dergi 2015 yılından itibaren dört sayı olarak (her dergi iki sayı içermektedir) yayınlanmaya başlamıştır. Dergi içerik olarak "Slavyanovedenie" dergisinden pek ayrılmaya da dergide daha çok din, folklor ve belirli oranda edebiyat araştırmalarına yönelik yazılar yer aldığı görülmektedir. Derginin sayıları Enstitü web sayfasında yer almaktadır. (<https://inslav.ru/publication/slavyanskiy-almanah-1996-2016-0>, E. T. 27.12.2021).

Balkan Okumaları Dergisi

"Balkanskije Chteniya" (Balkan Okumaları), Enstitü'nün Balkan adını taşıyan diğer bir süreli yayınıdır. 1990 yılından başlayarak Enstitü'nün iki yılda bir gerçekleştirdiği Balkanistik Uluslararası Kongresinde sunulan bildirimlerin yayınlandığı bu süreli yayın, bugüne kadar 15 sayı olarak yayınlanmıştır. Her sayı, o yıl yapılan kongrenin bildirimlerinin yayını içerir. Dergi, Enstitü bünyesinde yer alan "Balcanica". Dil-Kültür Araştırmaları Merkezi'nin süreli yayını olarak tanımlanmaktadır.

Örneğin 2019 yılı Mart ayında Moskova'da gerçekleştirilen "Balkan Okumaları" kongresinin ana teması "Balkanlarda Karışık Toplumlarda İletişim" başlığını taşımaktadır.

Dergi sayılarının bir kısmı Enstitü'nün web sayfasında yer almaktadır. (<https://inslav.ru/balkanskije-chteniya>, E. T. 23.02.2022).

Bu kongrelerde sunulmuş olan ve Türkçenin Slav ve diğer dillere etkisini ele alan yazıları görmek mümkündür. Örneğin 18-20 Nisan 2017 tarihinde Moskova'da gerçekleştirilen "Tezaurus: Vzglyad Na Balkanı İzvne i İznutri" (Tesarus: Balkanlara İçeriden ve Dışarıdan Bakış) adlı sempozyumda sunulmuş iki bildirimden biri Helmut W. Schaller'in (Marburg) "Turkish and Its Influence on Balkan Languages: The Case of Bulgarian", (Tezaurus: Vzglyad Na Balkanı İzvne i İznutri. Balkanskije Chteniya, 14, Tezisi i Dokladı, Moskova, 2017, ss. 115-118) adlı İngilizce bildiri, diğeri ise S. A. Sidneva'nın (Moskova), "Funktsii Turtsizmova v Romane Marı Meymaridi 'Koldunı Smirni'" (Mara Meimaridi'nin 'İzmir Büyücüleri' Romanında Türkizmlerin İşlevleri), (Tezaurus: Vzglyad Na Balkanı İzvne i İznutri. Balkanskije Chteniya, 14, Tezisi i Dokladı, Moskova, 2017, s. 119-122) adlı Rusça bildirisi, Türk kültür unsuruna yer vermeden Slavistik çalışmanın pek de mümkün olmadığını göstermektedir.

Slav ve Balkan Dilbilimi

Enstitü'nün bir başka süreli yayını ise 1975-2012 yılları arasında çıkan "Slavyanskoe i Balkanskoe Yazıkovanie" adlı yayındır. Adından da anlaşılacağı

gibi, derginin temel çalışma alanı dilbilim konularını içermektedir. Yıl ve sayılarına bakıldığında Enstitü'nün en düzensiz yayını olan bu yayının yıllara göre dağılımı şu şekildedir.

1975 (1), 1976 (2), 1977 (3), 1977 (4), 1979 (5), 1981 (6), 1983 (7), 1983 (8), 1984 (9), 1986 (10), 1989 (11), 1993 (12), 1999 (13), 2003 (14), 2012 (15). (<https://inslav.ru/publication/slavyanskoe-i-balkanskoe-yazykoznanie-1975-2012>, E. T. 25.01.2022).

Bu süreli yayının 1975 tarihli ilk sayısında T. B. Menskaya'nın "Bulgarcada Alıntı Türkçe Fiil Çatıları Üzerine Gözlemler" adlı makale yer almaktadır. Dergide benzer nitelikte yazıları bulmak mümkündür.

Balkan Araştırmaları

Enstitünün diğer bir süreli yayını olarak değerlendirilebilecek çalışması olan "Balkanskie İssledovania" (Balkan Araştırmaları) adlı yayın, genel olarak yılda bir sayı (bazı yıllarda iki sayı) olarak yayınlanmıştır. Oldukça düzensiz yayın hayatı olan bu derginin 1, 7, 11, 13 no'lu sayıları Enstitü sayfasında yer almamakta, bu sayılara farklı internet sitelerinden ulaşılabilmektedir.

Enstitü sayfasında pdf dosyası olmayan ve 1974 yılında yayınlanan birinci sayının başlığı "Balkanlarda Uluslararası İlişkiler" başlığını taşımaktadır.

1976 tarihli ikinci sayının başlığı "Kültür ve Tarih Problemleri"dir. Bu sayının 338-343 sayfaları arasında 1973-1974 yıllarında SSCB'de Balkanistik alanında çıkan çalışmaların bibliyografyası, 344-349 no'lu sayfalar arasında bu yıllar içinde farklı ülkelerde Balkanistik üzerine yapılan kongre, sempozyumlar hakkında bilgiler verilmiştir.

1978 yılında yayınlanan üçüncü sayının başlığı "Balkanlarda Özgürlük Hareketleri" ve aynı yıl içinde yayınlanan dördüncü sayının başlığı "1877-1878 Yılları Rus-Türk Savaşı ve Balkanlar" şeklindedir. 1979 yılında yayınlanan beşinci sayının başlığı "SSCB'de Balkan Araştırmalarının Temel Problemleri", 1980 yılında yayınlanan altıncı sayı "Yeni Zamanda Balkan Halkları Kültürü", 1982 yılında yayınlanan sekizinci sayı "XVIII. Yüzyıl ve XX. Yüzyılın Başında Balkan Halkları ve Avrupa Hükümetleri (Belgeler ve İncelemeler)", 1984 yılında yayınlanan dokuzuncu sayı "Güney Doğu Avrupa'nın Sosyal, Politik ve Kültürel Tarihi Sorunları", 1987 yılında yayınlanan onuncu sayı "SSCB Halklarının Toplumsal ve Kültürel Bağlantıları ve XVIII-XX. Yüzyıllarda Balkanlar" başlığını taşımaktadır.

1994 yılında yayınlanan on ikinci sayı "Balkanlarda Devrimler ve Reformlar", 1992 yayın tarihli on dördüncü sayı "Bir Bilim Adamının Yolu (Doğumunun 90. Yılında S. A. Nikitin)" başlığını taşımaktadır. Moskovalı tarihçi Sergey Aleksandroviç Nikitin'e ayrılmış olan bu sayıda Nikitin'i ve eserlerini değerlendiren on bir araştırmacının yazısına yer verilmiştir.

Burada verilen tarihler tekrar tekrar kontrol edilmiş, fakat 1994 yılında on ikinci sayı, 1992’de ise on dördüncü sayının yayınlanmış olduğu kesinleştirilmiştir. Burada baskı gecikmelerinden kaynaklanan karışıklık söz konusu olmalıdır.

On beşinci sayı “Rusya ve Slavlar: Politika ve Diplomasi”, 1997’de yayınlanan on yedinci sayı “Slav Halklarının Tarihinde Kilise”, aynı yıl içinde yayınlanan on sekizinci sayı “I. Aleksandr, Napolyon ve Balkanlar” başlıklarını taşımaktadır.

Her sayının başka bir bilim adamı tarafından editörlüğünün yapıldığı bu yayının bazı sayılarında Rusya’da veya başka bir ülkede Balkanistik üzerine yapılan kongre, sempozyumlarda sunulan bildirimlere yer verirken bazen de on dördüncü sayı örneğinde olduğu gibi tek bir konu üzerinde farklı bilim adamlarının yazılarına yer verdiği anlaşılmaktadır.

Enstitüde bu tanıtmaya çalıştığımız süreli yayınlar dışında “seri” olarak adlandırılan bazı çalışmaların da Balkanları kapsadığı görülmektedir. Örneğin bunlar arasında önemli bir yeri olan ve 1971-2011 yılları arasında yayınlanan “Slavyanskiy i Balkanskiy Folklor” adlı yayını da zikretmek gerekmektedir. On bir sayıdan oluşan bu yayında Balkan folklor kavramının içine Türkler/Müslümanlar dahil edilmemiş ve Balkan topraklarındaki Slav kökenli halkların inanç ve ritüelleri üzerinde durulmuştur.

Slavistik Enstitüsü Tarafından Düzenlenen Kongreler

Yukarıda tanıtmaya çalıştığımız süreli yayınların, seri yayınların dışında Slavistik Enstitüsü farklı tarihlerde ve bazen kendisi bazen de diğer kurumlarla ortak sempozyum, kongre düzenlemekte ve araştırmacıların konferanslarına da destek vermektedir. Örneğin 15 Eylül 2020 tarihinde Rusya Bilimler Akademisi Slav Araştırmaları Enstitüsü tarafından düzenlenen Uluslararası kongre “Rossiya-Turtsiya-Gretsiya: Vozmojnosti Dialoga na Balkanah” (Rusya-Türkiye-Yunanistan: Balkanlarda Diyalog Olanakları) adını taşımış ve etkinlik çevrim içi olarak gerçekleştirilmiştir. Program akışında 24 katılımcının yer aldığı bu kongre, uluslararası düzeye ulaşmamıştır.

Kongre iki oturum olarak planlanmış, açılış konuşmalarının ardından “Tarihi Bakış Açısında Rus-Türk-Yunan İlişkileri” başlığını taşıyan birinci oturumda dokuz katılımcı yer almış olup hepsi Moskova’daki akademik kurumlarda görevli Rus araştırmacıdır.

“Çağdaş Eapta Rusya, Türkiye, Yunanistan: İş birliği ve Ortaklık Olanakları” başlığını taşıyan ikinci oturumda 15 katılımcı yer almıştır. Bu on beş katılımcıdan on üçü Rusya Federasyonu’ndan (sekiz katılımcı Moskova, iki katılımcı Kirov, üç katılımcı diğer şehirlerden: Perm, Peterburg, Saratov), bir katılımcı Karadağ’dan ve Türkiye’den de Bursa Uludağ Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünden Dr. Öğr. Üyesi Kader Özlem katılmıştır. Özlem, bu kongrede çevrim içi olarak “A Comparative Analysis of the Policies of Turkey, Russian Federation and Greece

Towards the Kosovo Issue (1999-2008)” başlıklı bildirisini sunmuştur.

Sonuç

Bu yazı, temelde Moskova’daki Slavistik (Slav Araştırmaları) Enstitüsünü tanıtmayı amaçlamaktadır. Rusya’da Balkan çalışmaları elbette Moskova’daki bu Enstitü’nün tekelinde değildir. Rusya’nın farklı üniversitelerinde gerek çarlık döneminde gerekse Sovyet döneminde Balkanlar üzerine çalışan bilim insanları farklı çalışmalar gerçekleştirmişlerdir. Yayınları ve tarihsel sürecini genel hatları ile tanıtmaya çalıştığımız enstitüyü farklı kılan temel özellik, her zaman Rusya’nın Balkanlarla ilgili politikalarını çalışmalarına hatta kurum ismine bile yansıtmasıdır.

Kurulduğu tarihten 1968 yılına kadar kuruluş adında “Balkan” ifadesine yer vermeyen Enstitü, 1968-1991 tarihleri arasında “Slav ve Balkan Çalışmaları Enstitüsü” şeklinde adını kullanmaya başlamıştır. Rusya’da 1990’lı yıllarda yaşanan değişim sonrasında Enstitü’nün adı 1991-1997 tarihleri arasında “Rusya Bilimler Akademisi Slav ve Balkan Çalışmaları Enstitüsü” olarak kayıtlarda geçmiş, 1997 yılından sonra ise kurum adından “Balkan” ifadesi çıkarılmıştır. Özellikle 1960-1990’lı yıllar, Balkanlarda Rusya ile ilişkilerini sıcak tutan ve siyasi yapıda Rusya’ya yakın politikalar izleyen devlet oluşumlarının varlığını sürdürdüğü dönem olarak tanımlanabilir. Günümüzde dünyanın pek çok bölgesinde olduğu gibi, Balkanlardaki devletlerin kendi bağımsız politikalarına göre çalışmalar yürütme isteği, bu devletlerin Rusya’dan belirli ölçüde uzaklaşmasına neden olmuştur.

Enstitü’nün çalışmalarını temel alarak soruna bakıldığında ise, Rusya için Balkanistik çalışmalarının her zaman Slavistik çalışmalarının gölgesinde kaldığı, Balkan araştırmaları ile kastedilenin Balkan topraklarında varlığını sürdüren ya Slav kökenli ya da Hristiyanlık inanç sistemini benimsemiş halklar olarak ele alındığı görülmektedir. Bu, bugüne kadar Rusya’da sürdürülen Balkan çalışmalarının tek yönlü gelişiminin temel nedenidir.

Burada belirtilen bu tek taraflılığa karşın Türkiye’de yürütülen Balkanlar ile ilgili çalışmalarda adı geçen Enstitü’nün yayınlarının da kaynak olarak kullanılması, bu tek yönlülüğü daha net ortaya koymakla kalmayacak, aynı zamanda ülkemiz Balkan çalışmalarına zenginlik de katacaktır.

Kaynakça

Aksenova, E. P. (1996). 50 Let Institutu Slavyanovedeniya i Balkanistiki RAN. Slavyanovedenie, 6, 26-44.

Aksenova, E. P. (2000). Oçerki İz İstorii Oteçestvennogo Slavyanovedeniya. 1930-e godı. Moskova.

Kolmakova, M. V. (2017). Biblioteka M. P. i N. M. Petrovskih v 20-30-e godı XX v. Slavyanskiy Mir: Obşçnost i Mnogoobrazie, (23-24 May 2017. Teizsi Molodejnoj Nauçnoy Konferentsii). Moskova, 15-16.

Kolmakova, M. V. (2018). Biblioteka M. P. i N. M. Petrovskih v 20-330-e Godı XX v. Slavyanskiy Mir v Tretyem Tısaçetii, 13, 172-180.

Robinson, M. A. (2005). K İstorii Sozdaniya İnstituta Slavyanovedeniya v Leningrade (1931-1934 gg.). Slavyanskiy Almanah, 210-239.

Şanova, Z. K. (2015). İstitut Slavyanovedeniya (1931-1934) v Stenah Biblioteki Akademii Nauk. Peterburgskaya Biblioteçnaya Şkola, 4, 59-63.

Temuşçev, S. N. (2009). Jizn i Tvorçestvo v Dvuh İzmereniyah i Epohah (Kak Soproyojdenie Pereizdaniya Monografii Sovetskogo Slavista Akademika N.S. Derjavina). Rossiyskie i Slavyanskıe İssledovaniya, 4, Minsk, 369-377.

Vinogradov, V. N. (1996). Balkanskıe İssledovaniya Po İstorii Novogo Vremeni. İstitut Slavyanovedeniya i Balkanistiki 50 let, Moskova, 105-115.

Vinogradov, V. V. (2019). Sintaksiçeskie Vozzreniya i Obobşçeniya A. H. Vostokova, İh Znaçeniya v İstorii Russkogo Yazıkoznaniya. Sovremenniy Russkiy Yazık. Hrestomatiya. Sintaksis, Minsk, 14-17.

İnternet Kaynakları:

(2020, 28 Şubat). Erişim adresi: <https://inslav.ru/page/ob-institute>

(2022, 15 Şubat). Erişim adresi: <https://inslav.ru/people/sedakova-irina-aleksandrovna>

(2022, 12 Ocak). Erişim adresi: <https://inslav.ru/node/20>

(2022, 14 Ocak). Erişim adresi: <http://slovene.ru/ojs/index.php/slovene>

(2021, 27 Aralık). Erişim adresi: <https://inslav.ru/publication/slavyanskiy-almanah-1996-2016-0>

(2022, 23 Şubat). Erişim adresi: <https://inslav.ru/balkanskıe-çhteniya>

(2022, 25 Ocak). Erişim adresi: <https://inslav.ru/publication/slavyanskoe-i-balkanskoe-yazykoznanie-1975-2012>